

ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ВОКАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Музичне мистецтво кожного народу є цінним скарбом його національної культури й яскравим репрезентантом її у світовому полікультурному просторі. Ефективний розвиток музичного мистецтва неможливий без підвищення якості підготовки фахівців з музичних спеціальностей у навчальних закладах мистецького профілю різних типів і рівнів акредитації.

Актуальність обраної теми. Забезпечити належну якість змісту та організації професійного становлення вітчизняних фахівців з музичного мистецтва можна на основі творчого використання педагогічного досвіду її здійснення, накопиченого впродовж історії розвитку освіти України в різних регіонах нашої держави. Підвищенню якості сучасної загальної й професійної музичної освіти в Україні може сприяти актуалізація історичного досвіду формування української вокальної школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нами було з'ясовано, що до проблеми наукового осмислення функціонування та розвитку українського вокального мистецтва в різні періоди звертались багато вчених. Здобули визнання праці Л. Архімович, Н. Герасимової-Персидської, М. Гордійчука, М. Грінченка, А. Іваницького, Л. Корній, Л. Масол, О. Шреєр-Ткаченко, де поруч із аналізом української музичної культури помітна увага приділяється проблемам формування вокального мистецтва. Значне місце в сучасному музикознавстві посіли музично-теоретичні дослідження В. Антонюк, В. Іванова, Б. Кудрика, в яких висвітлюються історичні засади української вокальної школи, простежується розвиток співацької освіти та церковної музики в Україні, розкривається теоретико-методичний зміст вокальної педагогіки.

Дослідженню історії розвитку музичної освіти і національної музично-педагогічної думки присвячено наукові праці Н. Величка, О. Кравчука, О. Михайличенка, О. Овчарук та ін. Загальні питання історії розвитку музично-естетичного виховання, удосконалення форм і методів навчання музики досліджувалися Н. Добровольською, Л. Масол, Г. Падалкою, О. Рудницькою, О. Ростовським, І. Цюряк та ін. Зміст та організаційні форми музичної освіти в Україні на різних історичних етапах проаналізовано у наукових працях Н. Бовсунівської, Л. Коваль, С. Ковальової, Л. Лимаренко, Л. Москальової, З. Сироти, О. Цвігун та ін. Однак, попри вагомість доробку науковців, в українському мистецтвознавстві помітно бракує досліджень, присвячених історії виникнення і становлення української академічної вокальної школи.

Зважаючи на вище вказане, *мета статті* полягає в тому, щоб: розглянути історію української вокальної школи, простежити процеси її формування та розвитку в контексті зв'язку з історико-культурними особливостями та вокальною культурою окремих регіонів України. Об'єктом нашої уваги стало вокальне мистецтво України як явище національної культури, його історичні засади становлення і розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення поставленої мети нами окреслено таке коло завдань: охарактеризувати український традиційний спів як основу української вокальної школи; висвітлити процес зародження професійної вітчизняної вокальної школи; розкрити особливості розвитку вокальної педагогіки і виконавства в центральних та східних регіонах України; охарактеризувати особливості становлення вокальних шкіл Західної України; з'ясувати особливості формування сучасної академічної вокальної школи України.

Після ретельно проаналізованих стилістичних основ та виокремлення методичних засад формування сучасної української академічної вокальної школи нами виявлено, що на вітчизняну школу вокалу справила великий вплив італійська вокальна школа минулого. Треба зазначити, що певну значущість наразі становить питання узагальнення досвіду вокально-педагогічної роботи представників провідних вокальних шкіл Італії та аналіз особливості їхньої вокально-виконавської методики в порівнянні з іншими методиками педагогів-вокалістів. Підкреслимо, що теоретичні ідеї та практичний досвід періоду становлення української вокальної школи можуть бути творчо осмислені й реалізовані на нинішньому етапі розвитку суспільства в таких аспектах: підвищення ролі музичного мистецтва у формуванні особистості за складних економічних та соціально-політичних умов; поширення теоретичних знань про музично-педагогічний досвід ХІХ-ХХ століть, а також підвищення професійного становлення сучасних академічних виконавців. Зокрема, мова йде про український традиційний спів як основу академічної української вокальної школи, адже український традиційний спів – це динамічна структура, що має різноманітні стильові відгалуження і зберігає свої яскраві своєрідні риси.

Вивчення в історичному аспекті вітчизняних традицій української вокальної школи і вокального навчання дало нам змогу виокремити ключові етапи формування вокальної школи України:

- перший – до ХVІІ ст. – становлення вокального навчання в Україні;
- другий – з ХVІІ по ХVІІІ ст. – формування музично-просвітницьких традицій;
- третій – ХІХ початок ХХ ст. – формування головних принципів вокального навчання в Україні та розвиток основних положень звукоутворення.

Вчені зазначають, що основу української вокальної школи становить фольклорний та церковний спів, причому «... могутність традиції народного співу має величезний вплив на церковно-музичний побут, появу нових

розспівів у церковному обряді, а сам спів на слух сприяв розвитку слуху, музичної пам'яті та доброму знанню грамоти» [4, с. 19].

Наступним етапом вивчення цього питання був розгляд зародження професійної вітчизняної вокальної школи. Варто зазначити, що на становлення українського вокального мистецтва мала неабиякий вплив західноєвропейська професійна музика. Це знайшло своє відображення в тому, що одночастинний партесний концерт доби бароко змінився циклічним духовним концертом періоду класицизму, побудованому на контрастному зіставленні частин циклу. У ньому посилюються зв'язки зі світським мистецтвом, з'являється нова якість образності з більш яскравим відтворенням емоційних переживань. Велика музична форма і складний поліфонічний розвиток дали змогу композиторам передавати в музиці високі гуманістичні ідеали епохи, до яких належали загальнолюдські моральні цінності, філософські роздуми про сенс життя.

Міцну основу вокально-професійної освіти та виховання в Україні було закладено в ХІХ столітті. Основними культурно-мистецькими центрами стали музичні товариства, філармонії, освітні заклади. Значний вплив на розвиток професійного вокального мистецтва в Україні мала італійська опера. Чимало італійських педагогів, що захоплювались багатую вокальною природою українських співаків, почали сприяти реалізації проблеми міжкультурних діалогів та пропагувати новий стиль співу, зокрема К. Еверарді, М. Петц, Е. Гандольфі. З іншого боку, українські співаки спираються також на методики вокальних педагогів інших країн Європи: Німеччини, Франції тощо, де вже були розвинені національні школи співу.

Мистецтво співу, як і всякий інший вид мистецтва, має не тільки живий досвід, але й свою теорію, тобто має «вокальну школу». Термін «вокальна школа» у вузькому значенні слова передбачає сукупність вокально-технічних засобів, що забезпечують високий рівень виконавства [2, с. 15]. «Національна вокальна школа» - поняття значно ширше, що визначається «... самобутністю національної культури, своєрідністю виконавського стилю, певним еталоном звучання голосу» [1, с. 26].

Надалі нами було виявлено, що створення системи музично-вокальної освіти у Східній та Центральній Україні відбувалося через організацію середніх і вищих музично-освітніх закладів Російського музичного товариства. Історично більш пізній час заснування музично-навчальних закладів в Україні (Малоросії), у порівнянні з Москвою та Петербургом, спричинив появу російських вокальних педагогів, які тривалий час, поряд з італійськими та німецькими, становили більшість у структурах вокальних відділів, кафедр і факультетів музичних навчальних закладів.

З часом формуються засади характерної української вокальної школи. Спрямовані на освоєння європейської музичної мови, методичні засади української вокальної школи віддзеркалювали адаптування європейської манери співу. Західна Україна мала бурхливу історію і розвивалась під впливом багатьох соціально-політичних факторів і поєднання різнонаціональних тенденцій, протягом сторіч переходила під владу різних

князівств і монархій, у зв'язку з чим у цьому краї утворилось декілька національних пластів, кожен з яких сформував власну достатньо яскраву культуру [8].

Нам вдалося виокремити культурно-історичні передумови та чинники, що впливали на становлення і розвиток музичної освіти на західноукраїнських землях у кінці XIX-першій половині XX століття:

– суспільно-політичні: поділ етнічних українських земель між державами з різним політичним устроєм, культурними та релігійними традиціями; поширення народницького руху проти колонізації і русифікації; особисті контакти західних українців зі східними українцями;

– культурно-історичні: народна музична творчість; мистецтво княжих дружинників; музична церковна культура; мистецька діяльність братств лірників і кобзарів; розвиток світської музики; збільшення верстви світської інтелігенції та посилення її ролі у мистецькому житті регіону; створення культурно-мистецьких і співацько-музичних товариств.

Характеризуючи джерела вокальної школи Буковини, відзначаємо важливу роль церковного співу, який протягом століть став чи не єдиною ланкою, що пов'язувала українську музику з досягненнями європейського музичного мистецтва.

Отже, еволюція музичного життя Західної України XIX-XX ст. значною мірою зумовлювалась появою багатопрофільних мистецьких інституцій, що сформувалися як осередки культуротворчих процесів. Їхній мистецький потенціал виявляв себе здебільшого на регіональному рівні. Серед них – концертно-виконавська, освітня, видавничо-публіцистична. Піднесенню музичного життя Західної України значною мірою сприяло започаткування при товариствах творчих колективів (мішаних, жіночих і чоловічих хорів; камерних, симфонічних та духових оркестрів; оперної трупи), діяльність яких суттєво збагатила мистецьку палітру окремих регіонів Західної України та підтримувала органічний перехід від аматорства до професіоналізації вокального виконавства [8].

Проблема дослідження формування сучасної академічної вокальної школи України набула актуальності в музикознавстві та виконавській практиці ще в середині XX ст., коли оновлення естетичних смаків призвело до трансформації звичних жанрів вокальної музики, до появи нових засобів виразності: розмовних інтонацій вокальних партій, дисонантності, кластерних гармоній, особливих способів звукоутворення та неординарних озвучень метроритмічних основ твору. Відносна свобода думки, ускладнена ритмічна організація вокальних партій склали основу практичного застосування відмінних від класичної манери виконання рис. Композитори дедалі частіше почали застосовувати фольклорні автентичні мотиви, де вокаліст підсвідомо використовує близьку до народної манери співу подачу голосу задля повної передачі психології та характеру твору (окремі твори В. Павліковського, С. Рунчака та ін.) [6].

Ми підкреслюємо, що XXI століття – період синтезу в усіх галузях музичної діяльності людини. Основу для новітніх явищ в історії мистецтва

складає академічне мистецтво – правильне й довершене, вишколене часом, де і сучасна вокальна музика нерозривно пов'язана саме з ним. Вокаліст, який володіє академічною вокальною манерою, може вільно користуватися своїм голосовим апаратом, тому що підґрунтям для будь-якої технології звукоутворення є класична вокальна школа. Багато співаків необдуманно беруться за виконання невідповідних їм сучасних творів, що призводить до серйозних травматичних пошкоджень голосового апарату. Академічна вокальна школа – це передусім суворе вирішення творчих завдань з урахуванням правильної постановки виконавського дихання (цій проблемі приділяється особлива увага). Сьогодні дедалі більшої популярності набуває сучасне аранжування популярних оперних арій, романсів і народних пісень. Часто таке виконання піддається гострій критиці, однак так музика стає значно доступнішою для пересічного слухача. Отож академічна музика є основою для творення нових стилів і напрямів.

Підсумовуючи вище викладене, ми зазначаємо, що сучасна українська академічна музика є багатогранним, різностороннім явищем, яке ввїбрало в себе як багатовіковий національний характер, історію, філософію, так і світові музичні тенденції. Хоча зараз високе мистецтво переживає непрості часи, бо багато культурологів засмучені тим фактом, що високе мистецтво поступається позиціями під натиском маскульту. Та насправді, – як підкреслив відомий диригент Р. Кофман, – «високе мистецтво своїх позицій не здасть ніколи» [5].

Узагальнення результатів дослідження історичних засад української вокальної школи дозволяє зробити такі **висновки**:

1) становлення та розвиток вокальної школи України другої половини ХХ-початку ХХІ ст. мало послідовний та систематичний характер, беручи свій початок від італійської національної школи співу початку ХVІІ ст. та у процесі розвитку доповнюючи її особливостями індивідуального стилю видатних українських педагогів;

2) витоками формування української вокальної школи стали народні музичні традиції, становлення основних форм музичної культури;

3) педагогічними передумовами розвитку музичної освіти слід назвати поширення писемності (у тому числі – музичної), історично раннє впровадження засад європейської музичної педагогіки, запровадження практики складання навчально-співацької літератури, просвітницька діяльність.

Таким чином, теоретичні ідеї та практичний досвід періоду становлення української вокальної школи можуть бути творчо осмислені й реалізовані на нинішньому етапі розвитку суспільства в таких аспектах: підвищення ролі музичного мистецтва у формуванні особистості за складних економічних та соціальних умов; поширення теоретичних знань про музично-педагогічний досвід ХІХ-ХХ ст; організація дозвілля засобами регіональної культури (фольклорно-регіональні свята, музично-виховні заходи, зустріч із митцями краю); розширення форм музично-просвітницької роботи завдяки залученню

меценатів і спонсорів до проблем відродження культурно-освітніх традицій краю та формування духовності молодого покоління.

Обмежений обсяг статті не вичерпує всіх напрямків означеної тематики, подальшого дослідження потребує, зокрема, питання проблем сучасного українського академічного вокального мистецтва, що охоплює багатовимірний процес професійної селекції творчої еліти, спроможної культурологічно наповнити й відтворити нові суспільні тенденції інформаційно-семіотичного змісту та пізнати стильові закономірності музики сьогодення й, одночасно, відтворити на практиці її звуковий образ.

Список використаних джерел та літератури

1. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник / Валентина Геніївна Антонюк. – К. : Віпол, 2007. – 174 с.
2. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокulturологічний аспект: Монографія / ред.: Дунаєвська Л. Ф., Іваницький А. І., Котляревський І. А., Куліш Л. Ю. – К. : Українська ідея, 2001. – 144 с.
3. Бовсунівська Н.М. Розвиток вокально-хорової педагогіки на Волині // Наукова школа: центр професійної підготовки педагогічних кадрів. – Житомир, 2003. – С.325-333.
4. Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва: підруч. / Богдан Пилипович Гнидь. – К. : НМАУ, 1994. – 320 с.
5. Диригент Роман Кофман: «Реформування оперних театрів України повинно початися негайно» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ganzuya-news.in.ua/item/16379-1465456006>.
6. Дрожжина Н. В. Вокальне виконавство в системі музичного мистецтва естради: дис. канд. мистецтвознавства / Дрожжина Наталія Володимирівна; Харк. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. – Х., 2008. – 220 с.
7. Іваницький А. І. Основи логіки музичної форми (проблеми походження музики): навч. посібн. / Анатолій Іванович Іваницький. – К.: Альтерпрес, 2003. – 180 с.
8. Кияновська Л. Стильова еволюція галицької музичної культури XIX – XX ст.: Монографія. / Любов Кияновська. – Тернопіль: Астон, 2000. – 339 с.
9. Кияновська Л.О. Українська музична культура / Л. О. Кияновська. – К.: ДМЦНЗКМ, 2002. – 178 с.
10. Легкун О.Г. Музична культура південно-західної Волині кінця XIX першої третини XX століття у контексті регіональних досліджень: джерелознавчий аспект // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – 2010. – Випуск 16.
11. Розвиток музично-педагогічних ідей в освітніх закладах України (до XX ст.) // Вісник Київського міжнародного університету. Серія: педагогічні науки. – 2007. – № 8. – С.210-224.
12. Фоломеева Н. Перспективи вокального мистецтва у сучасному художньо-освітньому просторі України: матеріали конф. / Наталія Фоломеева. – К., 2007. – С.19-24.